

KRYSTYNA KRZYŻANOWSKA
*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*

RODZAJE POZAROLNICZEJ DZIAŁALNOŚCI W GOSPODARSTWACH ROLNICZYCH

1. Uwagi wstępne

Wielofunkcyjny rozwój wsi czy też obszarów wiejskich nie jest ideą całkowicie nową. Przez stulecia działalność rolnicza sprowadzała się do wytwarzania i przetwórstwa produktów rolnych⁽¹⁾. Z czasem na wsi zaczęło rozwijać się rzemiosło lub drobny przemysł. Powstawały więc nowe pozarolnicze zajęcia, dostarczające nowych dochodów mieszkańcom wsi. Wraz z rozwojem gospodarczym obszarów wiejskich wyodrębniły się działy, które nie miały bezpośredniego związku z rolnictwem (obecnie różnorodne usługi lokalne oraz wiele gałęzi przemysłu na wsi).

Współczesne koncepcje rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich opowiadają się za kreowaniem tych wszystkich działalności gospodarczych, które zapewnią rolnikom oraz ludności pozarolniczej możliwie największe dochody. Realizacja tej koncepcji wiąże się z koniecznością wielokierunkowego wykorzystania zasobów produkcyjnych występujących w społeczności lokalnej. Dotychczasowe zainteresowania zasobami produkcyjnymi znajdującymi się na wsi koncentrowały się głównie na wielozawodowości ludności użytkującej gospodarstwa rolne. W badaniach ekonomicznych i społecznych główną uwagę autorzy kierowali na skutki, jakie miało zatrudnienie ludności poza gospodarstwem. Nieliczne prace poświęcone były skutkom dla pozarolniczych działów gospodarki zatrudniającej ludność rolniczą. Zatrudnienie ludności użytkującej gospodarstwa rolne poza rolnictwem jest tylko jedną z form wykorzystania zasobów pracy znajdujących się na wsi. Współcześnie coraz większą uwagę zwraca się na wykorzystanie poza rolnictwem nie tylko zasobów pracy, ale i innych czynników

(1) L.Klank: Ogólnoekonomiczne uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce. „Wies i Państwo”, 1993 nr 4.

produkcyjnych. Jest to możliwe, jeżeli poszerza się tradycyjną działalność rolniczą o inne sfery działalności zlokalizowanej na wsi w gospodarstwach rolnych⁽²⁾. Na wsi obserwuje się rozwój innych rodzajów działalności niż rolnicza. Powstają np. zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwija się handel oraz różnego rodzaju usługi, w tym również turystyczne. Zagadnienia te w niniejszym artykule przedstawiono na podstawie badań w rejonie podgórskim (bielskim i nowosądeckim) i literatury przedmiotu.

Analizując rozwój działalności pozarolniczej w gospodarstwach rolniczych należy uwzględnić istniejącą sytuację ekonomiczną ludności rolniczej i popytu na produkcję rolniczą. Wprowadzenie bowiem od 1 stycznia 1990 roku nowego systemu ekonomicznego wywołało zarówno wśród konsumentów, jak i producentów wielki szok cenowy i dochodowy. Dochody realne rolników zmniejszyły się w 1990 roku o 50%, a w 1991 roku o 22%, podczas gdy ogólny poziom dochodów realnych ludności zmniejszył się w 1990 roku o 15,8%, a w 1991 roku o 5%⁽³⁾. Mimo tych trudności pewna część rolników wraz z członkami ich rodzin podjęła próby przystosowania się do nowej sytuacji. Jedną z form przystosowania się do wymogów gospodarki rynkowej polegała na uruchomieniu pozarolniczej działalności gospodarczej na miejscu w gospodarstwie.

2. Klasyfikacja działalności pozarolniczej

Działalność pozarolnicza na wsi może być i jest różnorodna. I tak np. T.Hunek⁽⁴⁾ proponuje następującą jej klasyfikację:

- a) dalsze przetwarzanie produktów rolnictwa,
- b) handel (produktami żywnościowymi, materiałami do produkcji chałupniczej, materiałami budowlanymi oraz środkami produkcji dla rolnictwa),
- c) produkcję specjalistyczną,
- d) aktywność w dziedzinie wypoczynku po pracy,
- e) pielęgnację krajobrazu i usługi komunalne,
- f) wszelkie usługi i produkcję, nie związane z rolnictwem.

(2) A.Sobolewska, S.Stańko: Gospodarstwa prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą. /w:/ Procesy dostosowawcze w rolnictwie chłopskim do gospodarki rynkowej. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1994, s. 231.

(3) J.Okuniewski: Procesy przystosowawcze w rolnictwie i na wsi w latach 1990-1992, od systemu dyrektywnego do rynkowego w Polsce. /w:/ Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich na terenach przygranicznych. Materiały polsko-niemieckiej konferencji w Myśliborzu. Pod red. M.Kłodzińskiego i J.Okuniewskiego. Myślibórz 1992.

(4) T.Hunek: Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju „small businessu” na terenach wiejskich /w:/ Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich - w stronę wsi wielofunkcyjnej. Pod red. K.Duczkowskiej-Małysz, Warszawa 1993, s. 21.

Natomiast S.Makarski⁽⁵⁾ podkreśla znaczenie pozarolniczych inicjatyw gospodarczych mieszkańców wsi w takich sferach, jak: przetwórstwo rolno-spożywcze, handel, usługi (remontowo-budowlane, blacharskie, kowalsko-ślusarskie, turystyczne itp.).

Po uwzględnieniu wszystkich elementów wielofunkcyjnego rozwoju wsi (a nie tylko działalności pozarolniczej) W.Kamiński⁽⁶⁾ opracował następującą klasyfikację:

1. Rolnicza działalność produkcyjna
2. Działalność pozarolnicza, związana bezpośrednio z rolnictwem:
 - a) zaopatrzenie w materiały i środki produkcji,
 - b) usługi produkcyjne (m.in. mechanizacyjne, remontowo-budowlane, w zakresie ochrony roślin itp.),
 - c) skup, magazynowanie, transport i handel produktami rolnymi,
 - d) przetwórstwo rolno-spożywcze.
3. Działalność pozarolnicza, nie związana bezpośrednio z rolnictwem:
 - a) agroturystyka (organizacja wypoczynku, urlopów, gastronomia, hotelarstwo),
 - b) gospodarka leśna,
 - c) pielęgnacja krajobrazu i ochrona środowiska,
 - d) wszelkie inne rodzaje działalności (produkcji, usług itp.) nie związane z rolnictwem.

Do opracowania wyników badań ankietowych w rejonie podgórskim⁽⁷⁾ przyjęto klasyfikację działalności pozarolniczej zaproponowaną przez T.Hunka. O tym, jakie rodzaje działalności uruchomili rolnicy w swoich gospodarstwach, informują dane znajdujące się w tabeli 1.

Tabela 1.

Rodzaje pozarolniczej działalności gospodarczej

Wyszczególnienie	Ogółem (N=114)	
	Liczba	%
1. Przetwórstwo	59	51,8
2. Handel	29	25,4
3. Agroturystyka	11	9,6
4. Pozostałe usługi	15	13,2

Źródło: Badania własne

(5) S.Makarski: Adaptacja gospodarki chłopskiej i jej otoczenia do warunków rynkowych. IRWiR PAN, Warszawa 1994, s.24.

(6) W.Kamiński: Działalność pozarolnicza na wsi. /w:/ Alternatywne źródła dochodów ludności wiejskiej. Red. J.Kania, S.Makarski. Wydawnictwo AR w Krakowie, Kraków 1994, s. 180-181.

(7) Badania przeprowadzone zostały w latach 1992-1993 na terenie 2 województw: bielskiego i nowosądeckiego; objęto nimi 114 rolników i 15 doradców.

3. Przetwórstwo rolno-spożywcze

W okresie międzywojennym oraz bezpośrednio po wojnie dominowało przetwórstwo małej skali. Zajmowało się tym ok. 10 tys. zakładów przemysłowych (zatrudniających średnio 10 pracowników) oraz około 30 tys. zakładów rzemieślniczych. Jednak już w roku 1949 liczba zakładów przemysłowych zwiększyła się do 14560, w tym 6800 było prywatnych. Zmniejszyła się natomiast liczba zakładów rzemieślniczych do 13500. W okresie od 1950 - 1970 r. uspołecznienie i uprzemysłowienie przetwórstwa doprowadziły do dużego wzrostu liczby zakładów uspołecznionych (z 7,5 do 13,4 tys.), przy równoczesnym spadku liczby warsztatów rzemieślniczych (do około 5,5 tys. w 1955 r.). W tym czasie nastąpiła również zasadnicza zmiana struktury zakładów; udział małych przetwórci, zatrudniających do 5 pracowników zmniejszył się z ok. 80% (w produkcji) w okresie międzywojennym do 27,5% w 1970 roku.

Dalsze zmiany struktury przetwórstwa miały miejsce w latach 1971 - 1978. Wybudowano wówczas około 200 dużych zakładów przemysłu spożywczego, wiele średnich i małych przetwórci spółdzielczych oraz przeprowadzono modernizację starych obiektów⁽⁸⁾. Kolejne większe zmiany nastąpiły dopiero od połowy lat 80-tych. W tym czasie zauważyć można niewielkie ożywienie wśród drobnych form przetwórstwa spożywczego. Dotyczyły one głównie rolnictwa uspołecznionego i rzemiosła. Rola głównych organizacji spółdzielczych, tj. CZSML, CZS „Sch” i CZSS „Społem”, zmniejszyła się, natomiast nieco wzrósł udział drobnej wytwórczości w przetwórstwie rolno-spożywczym (z 23,1% w 1985 roku do 25,2% w 1988 roku).

W 1989 roku przetwórstwo rolno-spożywcze w małej skali nie odgrywało znaczącej roli. W momencie dokonywania się zmian systemowych reprezentowało ono aż 95% przetwórci i prawie 40% zatrudnienia w przetwórstwie, lecz ich udział w produkcji wynosił zaledwie ok. 25% i był ponad dwukrotnie niższy niż przetwórci dużych. Dodatkowo należy tutaj podkreślić to, że dominujące w grupie małych przetwórci zakłady prywatne (60% całej zbiorowości) posiadały bardzo niski udział produkcji (ok. 5%). W przemyśle spożywczym istnieją branże, do których drobni wytwórcy nie mają w ogóle dostępu. Do takich zmonopolizowanych branż należy m.in. przemysł tytoniowy, cukrowniczy i mleczarski. Według M. Brodzińskiego⁽⁹⁾ w przemyśle rolno-spożywczym branża mięsna rozwinęła się najszybciej, osiągając poziom, który doprowadził do ostrej konkurencji.

(8) I. Szczepanik, R. Urban: Problemy rozwoju przetwórstwa spożywczego w małej skali. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”. 1991 nr 6.

(9) M. Brodziński: Uwarunkowania i kierunki rozwoju zakładów małej i średniej skali w przetwórstwie rolno-spożywczym. /w:/ Materiały konferencyjne na temat: „Przedsiębiorstwa małej i średniej skali w gospodarce rynkowej”. Warszawa 1990.

Wraz z postępującą prywatyzacją i stopniowym przechodzeniem do gospodarki rynkowej powstały warunki do podejmowania przetwórstwa poza wcześniejszymi ukształtowanymi strukturami instytucjonalnymi. Coraz częściej obserwuje się wzrost liczby zakładów rzemieślniczych, postępującą rozbudowę potencjału przetwórczego spółdzielni oraz rosnące zainteresowanie rolników i organizacji handlowych budową własnych przetwórni. Są to przede wszystkim masarnie, ubojnie, młyny, piekarnie oraz przetwórnie owocowo-warzywne. Decyzje inwestycyjne oparte są na ocenie lokalnej bazy surowcowej oraz analizie potencjalnych rynków zbytu. Badania przeprowadzone wśród rolników rejonu podgórskiego potwierdziły tendencje rozwojowe ogólnokrajowe, dotyczące rodzajów przetwórstwa rolno-spożywczego. Spośród 51,8% respondentów zajmujących się przetwórstwem, 16,7% posiadało masarnię z ubojnią, 5,3% - masarnię, 5,3% ubojnię, 2,6% ubojnię drobiu, 3,5% mleczarnię, 3,5% młyn, 6,1% piekarnię oraz 8,8% - przetwórnie owocowo-warzywne.

Przetwórstwo mięsa wieprzowego i wołowego stanowiło 2/3 całego przetwórstwa. Poddawali je rolnicy w różnych rozmiarach. Masarnie duże były często punktem skupu dla okolicznych rolników i stworzyły większą ilość miejsc pracy niż przetwórnie małe. Według opinii rolników przedsiębiorców przyszłość będą miały np. masarnie dużych rozmiarów, wyposażone w nowoczesne linie technologiczne umożliwiające im wejście i utrzymanie się na rynku wędliniarskim lub też masarnie bardzo małe produkujące na zaopatrzenie własne oraz wyżywienie turystów zakwaterowanych w pokojach gościnnych.

Odpowiedź na pytanie, która z tych decyzji jest najsluszniejsza, nie jest łatwa, gdyż zależy ona od wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych, a więc od możliwości finansowych rolnika oraz od otaczających go warunków przyrodniczych i społecznych. Obecne warunki dają podstawę i szansę prowadzenia rozwojowej działalności, a prawa rynku doprowadzą do wzbogacenia asortymentu mięsa i jego przetworów, do osiągnięcia wysokiej jakości wyrobów.

4. Handel detaliczny i hurtowy

Handel jest tą dziedziną gospodarki, w której małe i średnie przedsiębiorstwa dominują w każdym czasie i miejscu. Dzieje się tak dlatego, że ten rodzaj działalności gospodarczej często wyrasta z indywidualnej działalności zarobkowej, która nie wymaga prawie żadnych inwestycji i bardzo małego kapitału obrotowego. Małe przedsiębiorstwa handlowe w praktyce bywają przedsiębiorstwami rodzinnymi, w których oprócz właściciela zatrudnieni są formalnie lub nieformalnie członkowie najbliższej rodziny. To właśnie handel detaliczny jest tym obszarem, w którym występować mogą najliczniej przedsiębiorstwa małych rozmiarów. Możliwości powstawania i rozwoju przedsiębiorstwa hurtowego są ograniczone koniecznością zaangażowania większego kapitału niż w detalu.

Tendencje te potwierdziły również moje badania, ponieważ z całej populacji rolników zajmujących się handlem aż 3/4 zdecydowało się na prowadzenie sklepów różnych branż, a tylko 1/4 założyła hurtownię.

Szybki rozwój prywatnego handlu po 1989 r. potwierdzają m.in. badania przeprowadzone w gminie Myślibórz, w której to w okresie od stycznia 1990 r. do 1 lipca 1992 r. liczba placówek spółdzielczych i państwowych zmalała o 55%, a liczba sklepów prywatnych wzrosła 6-krotnie (z 14 do 84). Do 1990 r. tylko 12,5% sklepów było w rękach prywatnych, w początku 1991 r. już ponad połowa placówek handlowych była własnością prywatną, a w połowie 1992 r. już 2/3 handlu przeszło w ręce prywatnych właścicieli lub dzierżawców⁽¹⁰⁾. Postępująca prywatyzacja handlu jest równocześnie formą jego dostosowania do wymagań gospodarki rynkowej.

Wydaje się, że najodpowiedniejszym źródłem zaopatrzenia dla małych sklepów są hurtownie. W rzeczywistości sytuacja nie jest jednoznaczna. Eliminowaniem hurtu zainteresowani są zarówno producenci, jak i nabywcy. Trudności ze zbytem wytworzonych wyrobów powodują, że producenci dóbr zaopatrzeniowych akceptują każde nawet najmniejsze ilościowo zamówienia. Nabywca z kolei chętnie pomija ogniwo hurtu z uwagi na własne trudności finansowe. Powszechna obsługa drobnych odbiorców przez producentów i wynikająca stąd mała rola hurtu jako źródła zaopatrzenia nie mogą mieć trwałego charakteru. Zanikanie trudności zbytu wytworzonych artykułów spowoduje, że producenci zaczną przeprowadzać selekcję odbiorców, decydując się na obsługę jedynie największych i najbardziej zyskowych. Mogą oni określić minimalną wielkość jednorazowego zakupu. Drobni odbiorcy będą musieli gromadzić nadmierne zapasy, blokując jednocześnie własne środki finansowe. Tym samym powstanie rzeczywiste zapotrzebowanie na usługi pośredników hurtowych, którzy mogą przejąć obsługę drobnych odbiorców. Utrzymywanie zapasów przez hurtownie pozwoli sklepom zminimalizować własne zapasy i wykorzystać zwolnione środki finansowe na inne cele. W rezultacie pośrednictwo hurtu będzie opłacalne. Ostateczny wybór źródła zaopatrzenia będzie zależał od wielu różnych czynników, jak np. lokalizacja sklepu, posiadanie własnych środków transportowych, ceny paliwa itp.⁽¹¹⁾.

5. Agroturystyka

W rejonach o walorach turystycznych wzrasta liczba rolników, którzy decydują się na łączenie pracy w gospodarstwie z działalnością związaną z obsługą

(10) J.Okuniewski: op.cit.,s. 49

(11) Por. T.Jaworska: Rola pośrednictwa handlowego w zaopatrzeniu materiałowym drobne wytwórczości. /w:/ Materiały konferencyjne na temat: „Przedsiębiorstwa małej i średniej skali w gospodarce rynkowej”. Warszawa 1990.

turystów. Spróbujmy więc odpowiedzieć na pytanie: Co to jest agroturystyka? Trudno odpowiedzieć na to pytanie jednoznacznie, gdyż istnieje kilka definicji o różnym zasięgu. P.Wolak⁽¹²⁾ podaje trzy definicje agroturystyki.

Pierwsza z nich dotyczy uprawiania turystyki na terenach wiejskich (rural tourism) z jej wszelkimi odmianami i przejawami. Oznacza to, że każdą formę turystyki pozamiejskiej można zdefiniować jako uprawianie agroturystyki.

Druga definicja dotyczy turystyki związanej z rolnictwem (agrotourism). Uprawiana jest ona przez osoby zainteresowane pracą w rolnictwie, wyjazdem na farmę i samodzielnym zbiorem owoców i kwiatów, obyczajami lub świętami ludowymi.

Trzecia definicja odnosi się do pobytu turystycznego w gospodarstwach wiejskich (farm tourism). Ścisły związek z poprzednim terminem może występować, ale nie musi. Istnieją bowiem gospodarstwa, które dawno utraciły swój rolno-produkcyjny charakter i zajmują się wyłącznie działalnością pozarolniczą (np. organizowaniem warsztatów muzycznych czy plenerów malarskich). Dla jednych zatem agroturystyka jest tylko wyjazdem z miasta na wieś, niekoniecznie w łączności z gospodarstwem rolnym, dla innych zaś jest to czynny pobyt w gospodarstwie wiejskim. Ogólnie można powiedzieć, że agroturystyka jest szerokim zakresem usług, zajęć i urządzeń bazujących na charakterystycznych dla obszarów wiejskich cechach, które rolnicy i społeczność wiejska prowadzą i sprzedają turystom w celu zaspokojenia ich potrzeb w zakresie rekreacji i spędzania wolnego czasu⁽¹³⁾. W kontekście przedstawionego określenia należy dodać, że rozwój regionu dla potrzeb agroturystyki musi uwzględniać kilka czynników, a mianowicie:

- zapewnienie naturalnie atrakcyjnego krajobrazu,
- zaproponowanie różnych typów zakwaterowania,
- prowadzenie ekologicznych gospodarstw rolnych,
- sprzedaż zdrowych produktów rolnych oraz zabezpieczenie usług żywnościowych,
- zabezpieczenie zgodności turystyki ze środowiskiem i ekologią,
- odpowiednią infrastrukturę regionu (transport, handel itp.).

Aktywizacja wielu rejonów wiejskich staje się obecnie koniecznością, gdyż obserwuje się spadek znaczenia rolnictwa jako dziedziny posiadającej miejsca pracy dla społeczności wiejskich oraz będącej głównym źródłem dochodów rolników. W tym kontekście agroturystyka nabiera szczególnego znaczenia jako potencjalne źródło dochodu i miejsce pracy rodzin rolniczych. W warunkach,

(12) P.Wolak: Agroturystyka - to interes. „Agrobazar”, 1992 nr 10.

(13) E.Kmita: Agroturystyka jako szansa aktywizacji społeczno-gospodarczej środowisk wiejskich. „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 1994 nr 2.

kiedy wczasy w znanych kurortach są dość drogą formą wypoczynku, turystyka wiejska ponownie powinna zajmować jedną z liczących się pozycji w hierarchii wariantów spędzania wolnego czasu.

Usługi agroturystyczne adresowane są do turystów indywidualnych, rodzin lub małych grup. Nie wymagają więc posiadania rozbudowanej bazy noclegowej i żywieniowej. Organizowane są tam, gdzie istnieją wolne pokoje w domu gospodarzy, czy też w nie wykorzystanych wolnych budynkach mieszkalnych i gospodarczych oraz w specjalnie zaadaptowanych do tego celu pomieszczeniach. W gospodarstwach istnieje możliwość wydzielenia małych pól namiotowych. Oferta agroturystyczna przygotowywana jest dla różnych grup turystów. W ramach agroturystyki możliwe jest np. organizowanie wakacji objazdowych, polegających na zwiedzaniu regionu z zatrzymywaniem się w kolejnych gospodarstwach na jedną lub dwie noce. W takim przypadku gospodarstwo może przedstawiać najprostszą ofertę, znaną na całym świecie jako B & B - Bed and Breakfast (nocleg ze śniadaniem). Turyści korzystający z tej formy wypoczynku wymagają głównie dobrego standardu zakwaterowania. Nie oczekują natomiast organizowania swego wolnego czasu. Jeśli zwiedzającymi okolicę jest młodzież, wtedy standard kwater może być niższy. W Anglii istnieje np. sieć stodoł wiejskich, oferujących noclegi dla tzw. turystów plecakowych⁽¹⁴⁾.

Innej oferty agroturystycznej oczekują rodziny przybywające do gospodarstwa z dziećmi, na okres co najmniej jednego tygodnia. Istotne znaczenie ma dla nich wysoki standard zakwaterowania, całodziennego wyżywienia lub możliwość zakupu świeżych produktów prosto z gospodarstwa do samodzielnego przyrządzenia posiłków. Samo gospodarstwo jest atrakcją, szczególnie dla dzieci, które mają możliwość obserwowania i uczestniczenia w pracach gospodarskich oraz kontakt ze zwierzętami domowymi.

Agroturystyka, to także szerzej rozumiane wakacje na wsi, które najczęściej są ofertą dla osób dorosłych bez dzieci. Oczekują oni oprócz zakwaterowania i wyżywienia ciekawego programu, uwzględniającego rekreację oraz zwiedzanie okolicy. Agroturystyka to również wypoczynek dla odbiorców o specjalnych zainteresowaniach, np. jazdą konną, wędkowaniem, myśliwstwem, fotografowaniem czy wycieczkami rowerowymi.

Turystyka wiejska, przynosząca dodatkowe dochody oraz miejsce pracy dla rodzin rolniczych, wpływa również bardzo korzystnie na rozwój infrastruktury na wsi, a więc: handel, rzemiosło, budownictwo, transport itp., służy ona nie tylko turystom, ale wszystkim mieszkańcom wsi. Obecność gości przyczynia się do wzrostu zainteresowania społeczności lokalnej czystością i estetyką poszczególnych gospodarstw i całej wsi. Przygotowanie oferty agroturystycznej wymaga często współdziałania rolników świadczących usługi dla turystów z różnymi

(14) E.Kmita: op.cit.,s. 12.

instytucjami, co sprzyja nawiązywaniu nowych kontaktów i uczy umiejętności współdziałania z innymi ludźmi. Bezpośrednie kontakty rolników z turystami, ludźmi reprezentującymi różne środowiska i kulturę, niosą nowe doświadczenia dla obu stron i przyczyniają się do rozwoju ich osobowości.

Agroturystyką jako jedną z form pozarolniczej aktywności zarobkowej mieszkańców wsi zajmowało się w woj. nowosądeckim i bielskim 9,6% badanej populacji rolników. Głównie były to kobiety prowadzące małe gospodarstwa rolne (do 5 ha). Zainteresowanie turystyką wiejską istnieje w tych gospodarstwach od dawna i ma swoją ugruntowaną pozycję, natomiast obecna agroturystyka jest zazwyczaj kontynuacją tradycji rodzinnych.

Do badań wybrano grupę rolników spośród tych, którzy spełniali wszystkie wymagania, aby ich domy można było umieścić w katalogach agroturystycznych, opracowanych przez specjalistów ODR w Bielsku-Białej i Nawojowej. Od maja 1993 r. upowszechnianiem idei agroturystyki na terenie woj. bielskiego zajmuje się również Beskidzkie Stowarzyszenie Agroturystyki „Chata”, z siedzibą w Bielsku-Białej. Celem Stowarzyszenia jest propagowanie i rozwijanie wypoczynku w formach właściwych dla agroturystyki oraz pomoc członkom w organizowaniu i prowadzeniu wypoczynku w tych formach.

Obecnie ośrodki doradztwa rolniczego są instytucjami, które najsilniej wspomagają rozwój agroturystyki, zachęcając i przygotowując rolników do organizacji wypoczynku dla turystów we własnym gospodarstwie. Ich działalność w tym zakresie obejmuje m.in. prowadzenie kursów i szkoleń na temat minimum sanitarnego, przepisów podatkowych, marketingu, tworzenia produktu agroturystycznego, żywienia i estetyki zagrody wiejskiej. ODR zajmują się także promocją gospodarstw agroturystycznych poprzez nawiązywanie współpracy z biurami podróży i przedsiębiorstwami turystycznymi. Oferują również pomoc w zakresie organizacji nowych gospodarstw agroturystycznych i modernizacji już istniejących⁽¹⁵⁾.

6. Pozostałe rodzaje działalności pozarolniczej

Nowe miejsca pracy i dodatkowe źródła dochodu dla ludności wiejskiej tkwią również w rozwoju sfery usług, które są dotychczas najsłabiej rozwiniętą dziedziną działalności gospodarczej na wsi. Dotychczasowe doświadczenia oraz przykłady krajów rozwiniętych potwierdzają potrzebę istnienia dobrze zorganizowanej obsługi produkcyjnej rolnictwa. W ogniwie tym ważna rola przypada usługom produkcyjnym, wywierającym ważny wpływ na przemiany w technice i organizacji gospodarstw, a tym samym na poprawę jakości pracy i życia rodzin

(15) Por. I Ogólnopolskie Targi Turystyczne AGROTUR 94, Częstochowa 2-4.IX.1994, Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Oddział w Krakowie.

wiejskich. Usługi umożliwiają gospodarstwom dostęp do nowoczesnej techniki rolniczej, chroniąc je zarazem przed względnym przeinwestowaniem. W warunkach naszego rolnictwa dotyczy to znacznej części drobnych gospodarstw, napotykających na barierę akumulacji, w których posiadanie drogiego sprzętu rolniczego jest często nieuzasadnione ekonomicznie. Gospodarstwa te zainteresowane są szerokim zakresem usług, głównie w pracach polowych, ale ich skala jest niewielka i utrudnia to zaspokojenie potrzeb tych gospodarstw. Dotychczas korzystały one głównie z pomocy sąsiedzkiej oraz wynajmu prywatnego. Z kolei gospodarstwa typowo rolnicze, duże, dynamiczne, będą zgłaszały zapotrzebowanie na usługi specjalistyczne i remontowo-naprawcze, wykonywane drogim sprzętem, wymagającym fachowej obsługi.

Mały popyt na usługi rolnicze wystąpi w grupie drobnotowarowych gospodarstw ludności dwuzawodowej. Natomiast z tej grupy gospodarstw wywodzić się będzie część usługodawców. Działalność usługową w rejonie badań prowadziło 13,2% rolników przedsiębiorców i były to m.in. usługi mechanizacyjne dla rolnictwa, usługi budowlane, transportowe, stolarskie, betoniarskie i kuśnierskie.

Dalszy rozwój działalności usługowej na wsi odbywać się będzie poprzez rozbudowę istniejącej sieci zakładów i powstawanie nowych rzemieślniczych punktów usługowych o różnorodnym profilu działania. Zakłady te zaspokajając będą wzrastający popyt na usługi produkcyjne i bytowe rodzin wiejskich.

7. Uwagi końcowe

Rozwijaniem działalności pozarolniczej w rejonie podgórskim zajmowali się rolnicy z różnych grup obszarowych. Ponad połowa badanych rolników upatrywała szansę na sukces w uruchomieniu przetwórstwa rolno-spożywczego, ponieważ infrastruktura społeczna, techniczna i ekonomiczna w rejonie badań była już wcześniej dobrze rozwinięta. Przetwórstwem surowców pochodzenia roślinnego i zwierzęcego zajęli się głównie rolnicy posiadający wolne środki finansowe, prowadzący gospodarstwa większe obszarowo i o wyższym poziomie produkcji. Często przed podjęciem pozarolniczej działalności gospodarczej były to gospodarstwa specjalistyczne, a ich właściciele na początku lat 80-tych skorzystali z preferencyjnych kredytów. Natomiast rolnicy prowadzący gospodarstwa małe (do 5ha) częściej podejmowali działalność handlową lub usługową, gdyż te rodzaje działalności nie wymagały dużych inwestycji i dużego kapitału obrotowego w momencie startu.